

Діалектні особливості словозміни прикметників у фольклорних текстах із Західного Полісся

На матеріалі фольклорних текстів, прочитаних із опорою на змодельовану в діалектографічних працях структуру західнополіського діалекту української мови, проаналізовано специфіку формотворення прикметників. З'ясовано, що розгалуженість флексійної системи ад'єктивів у досліджуваних фольклорних текстах зумовлена наслідками типових для західнополіських говірок фонетичних явищ, а також впливом індуктивних процесів.

Ключові слова: словозміна, прикметник, рід, одинина, множина, флексія, відмінок, граматична аналогія, діалект, фольклорні тексти, Західне Полісся.

Постановка наукової проблеми та її значення. Закоріненість фольклору в діалектне середовище детермінує високий ступінь територіального варіювання народнопоетичної мови. З огляду на це вважаємо доцільним проаналізувати з опорою на діалектні свідчення тексто- та лінгвогеографічних праць особливості флексійної системи вичленованих із текстів західнополіського фольклору прикметників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історію прикметникової словозміни детально опрацьовано в монографії А. П. Грищенка «Прикметник в українській мові» [10], що стала першою спробою «комплексного порівняльно-історичного аналізу виділення прикметника з первісно недиференційованого класу імен і набуття ним статусу окремого лексико-граматичного класу слів. У роботі містяться важливі відомості про власне українську специфіку прикметника, репрезентовану властивою йому словотвірною парадигмою. Лексичний прикметниковий матеріал виступає переконливим свідченням, образно висловлюючись, європейської орієнтації контактів української мови. Наша мова ніколи не була герметичною комунікативною системою, вона засвоювала іншомовні лексичні одиниці» [11, с. 114]. Важливість цієї праці насамперед у тому, що в ній словотвірні та словозмінні характеристики прикметника подано в зіставленні з відповідними явищами російської, білоруської та інших слов'янських мов.

Здобутки сучасної лінгвоукраїністики в галузі вивчення словозміни прикметників у говірках різних наріч представлено дослідженнями Ю. В. Громика [12], М. С. Делюсто [14], Р. С. Зінчук [16; 17], А. О. Колесникова [20], Д. А. Марєєва [23], Н. П. Прилипко [33], І. В. Симоненка [37] та ін.

Мета пропонованої статті – максимально повне виявлення та аналіз діалектних відмінностей у системі словозміни прикметників, зафіксованих у фольклорних текстах із Західного Полісся.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У називному відмінку одинини прикметників і дієприкметників виявлено чимало форм чоловічого роду із закінченням *-и* (після задньоязикових та фарингального – *-і*), яке відображає результати редукції кінцевого [й]: *harny* [42, с. 57], *szyroki* [42, с. 78], *krywonohi* [43, с. 56], *rusy* [44, с. 78], *suchi* [44, с. 100], *za tisovy* [45, с. 119], *чорни* [22, с. 71], *негороджани*, *неосаджани* [40, с. 99], *друобны* [46, с. 14], *кровоногі* [46, с. 39], *новы* [38, с. 263], *високі* [9, с. 105], *густы*, *тоўсты* [9, с. 113], *солодки* [29, с. 51], *добры* [29, с. 64], *ślawnu* [41, с. 66], *низенькі*, *маленькі* [40, с. 128], *малі*, *вилік'і* [6, с. 28], *угняни*, *вудяни*, *наслани*, *задумани* [13, с. 304], пор.: «*Чорни крук, взявши друк, став гости гонити*» [22, с. 71]. Флексію *-и* зрідка зауважено в присвійних прикметниках: *кумови* [22, с. 130]. Такі форми стали набутком діалектного мовлення поліщуків, пор.: *йїден довш'і* [4, с. 158],

сторош церковни [5, с. 422], повни рот [3, с. 298], бат'ко по'коїни [4, с. 188], хл'іб чорни [4, с. 326], мал'ен'к'і кошичок [5, с. 342]. Аналізовану рису словозмінної парадигми ад'єктивів засвідчують матеріали АУМ: добр[и], молод[и], виш'нев[и], ши'рок[и], силен:[и] [7, к. № 216].

Реалізація флексії *-ей* вказує на обниження й розширення артикуляції наголошеного [и] > [е]: *кустяней* [13, с. 296], *старей* [6, с. 27], *на чужей* [6, с. 62], *св'атей* [30, с. 107], *вітряней* [13, с. 302], *мулудей* [31, с. 82], пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *слабей* [4, с. 387]. Прикметники з основами на задньоязиковий та фарингальний зберігають наслідки вторинного пом'якшення: *мыльнькій*, *сывенькій* [38, с. 260], *тонесейкій* [1, с. 7], *мулуденькій* [32, с. 124], *тіхій* [31, с. 100], *висок'ій*, *велик'ій* [6, с. 57], пор. словоформи з текстових записів діалектного мовлення: *катол'іцк'ій* [5, с. 54], *споровск'ій* [3, с. 182]. Флексія *-ій* у твердоосновних прикметниках чоловічого роду сигналізує про індукцію м'якого типу відмінювання: *сивій* [26, с. 50], *добрій* [32, с. 291], пор.: «*А в нашого господара сивій конь*» [26, с. 50]. За аналогією до твердого словозмінного типу закінчення *-ій* поширено на репрезентанти м'якої групи *будний* [6, с. 55], *пузний* [35, с. 37], пор. дію граматичної індукції в прикладах зі спонтанного мовлення діалектоносіїв: *теперішній ден'* [4, с. 174], *в будний ден'* [3, с. 100]. Взаємодію між типами відмінювання репрезентує також форма родового відмінка *ріднього* [27, с. 576]. Історично первинну флексію родового відмінка зауважено в прикметнику *од Божэго* [29, с. 338]. Структура *субачуго* [6, с. 22] із фонетично модифікованим закінченням відображає посилення огубленої вимови ненаголошеного [о], пор.: «*Йак ни пус'їєш ду Чесного Хреста, ту ни варт субачуго хвуста*» [6, с. 22].

Фольклорне мовлення увиразнюють короткі прикметникові структури чоловічого роду на зразок: *пуд калинув* [32, с. 187], *комарів* [6, с. 41], *св'їж* [6, с. 43], *w zelon* [43, с. 205], *за шовков* [15, с. 71], *рад* [15, с. 78], *сыв-нывылычок* [35, с. 438], *макуу* [6, с. 44], *лепув* [30, с. 45], *зелін*, *весіл* [32, с. 261], *чырвін* [19], *у вишнюв* [9, с. 93], *na kałynow* [41, с. 82], пор. також структури, пов'язані з фонетичною еволюцією *о: *не дієдув* [22, с. 40], *Iwankuow*, *kutuilkiow* [43, с. 103], *Василькув* [1, с. 56], пор.: «*Їїж, пок'ї рот св'їж, бо йак зов'їане, то ї сова не загл'їане*» [6, с. 43], «*Усі виночки пуд хустайкая, а Василькув ізверху*» [1, с. 56]. Спорадично такі прикметники виявлено в залучених діалектних записах: *повен нис* [4, с. 342], *братув хлопиц'* [4, с. 106].

Як домінанту фольклорного мовлення відзначено практично послідовне й незалежне від наголосу оформлення членних нестягнених форм прикметників середнього роду за допомогою давньої флексії твердої групи *-ойе*: *za zelonoje* [42, с. 48], *za twerdoje* [43, с. 43], *rozproklatoje* [44, с. 80], *cyhańskoje* [44, с. 151], *грудовое* [35, с. 413], *пытнівськое* [19], *w czystoje* [41, с. 82], *не вієрное* [40, с. 95], *чужое* [27, с. 510], *крьвое*, *слыное* [18, с. 165], *зл'їє* [6, с. 52], пор.: «*Breszesz, miła, breszesz, czornobrywa. Cyhańskoje dytia czorniawoje*» [44, с. 151]. Виявлене поряд із *-ойе* закінчення *-ейє* вказує на уніфікаційний вплив форм м'якої групи: *круглеє*, *маленькеє* [24, с. 47], *на новеє*, *густеє*, *колосистеє*, *стеблестеє* [9, с. 47], *золотеє* [13, с. 292], *кльоновеє*, *сосновеє* [28, с. 61], *меншеє*, *ромнеє* [28, с. 20], *добреє* [28, с. 26], пор.: «*Роди, Боже, жито на новеє літо, густеє, колосистеє, на стебло стеблестеє*» [9, с. 47]. Закінчення *-ейє* внаслідок підвищення й звуження артикуляції ненаголошеного [е] може позиційно видозмінюватися: *свое рудные* [35, с. 28], *нішчо складаные* [35, с. 36]. Сучасні записи діалектного мовлення переконують, що обидва флексійні варіанти стали типовими для більшості західнополіських говірок: *великойе* [4, с. 78], *добрейє* [4, с. 38], *смол'а'нойє* [5, с. 220], *чеснойє* [3, с. 348]. В охопленій АУМ мережі пунктів підтверджено функціонування в ареалі Західного Полісся флексій *-ойє*, *-ейє* як домінантних показників оформлення прикметників середнього роду: ба'гат[е], ба'гат[ейє], до'уг[ейє], мал[ойє], бо'гат[ойє] [7, к. № 217].

Індуктивний рух у напрямку твердого словозмінного типу засвідчують прикметники *за раннэ, у пызному* [19], *осіенное* [40, с. 82], *житнее* [28, с. 37], *в сине* [15, с. 230], *у синоэ* [27, с. 529], пор.: «*Иди в сине море, водичкою обмийся, пісочком засипся*» [15, с. 230].

Реалізацію давального-місцевого відмінків однини прикметників чоловічого та середнього родів визначають закінчення з різноманітними рефлексамі *о в закритому складі, а саме: а) *-уом*: *w wyszpiowuom* [43, с. 85], *po bohaŝkiom, na siruoŝkiom* [45, с. 179]; б) *-ом*: *на золотом* [34, с. 62]; в) *-ум*: *на kłopowim* [43, с. 162], *на vysokim* [45, с. 149], *у червонум* [22, с. 25], *на ліповум* [46, с. 56], *в батьковум* [38, с. 267]; г) *-им*: *w ciotnym* [42, с. 116], *у червоным* [22, с. 23], *в тэмным* [46, с. 51], *на вороным* [29, с. 221], *в чыстым* [29, с. 257], *w kałupowim* [41, с. 72], *на rorowim* [41, с. 170], *у жовтим* [15, с. 104], пор.: «*Йихав Исус Христос на вороным кони чэрэз лыпоў мист*» [29, с. 221], «*Ходит пиевень по току у червонум чубраку*» [22, с. 25], пор. фіксації з розповідей поліщуків: *в церковном* [5, с. 122], *в пол'с'кум* [5, с. 314], *на кагатним* [4, с. 176].

Домінантою називного-знахідного відмінків однини прикметників жіночого роду стали членні нестягнені форми з флексіями *-айа, -уйу*, які не залежать від наголосу: *sizokryłaja, zażurliwaja* [42, с. 68], *slipaja, krywaja, złaja* [43, с. 125], *шонайбільшая* [24, с. 40], *вітраная, вудяная* [1, с. 206], *шудравая, ласкавая* [9, с. 86], *навська, святая* [13, с. 292], *шчырая, жаркая, быстрая, колосыстая* [19], *вуднейкаја, бlyzejкаја* [41, с. 24], *сонливая, линивая* [40, с. 138], *восковая, крамная* [28, с. 57], *нэ тупая, нэ сухая, лыхая* [8, с. 58], *hołosniju* [45, с. 130], *хорошую, багатую* [24, с. 84], *смоловую* [28, с. 59], *hnywliwiju* [44, с. 52], пор.: «*I slipaja, i krywaja szcze j do toho złaja, i kryczyt, wereszczyt, jak wiedma lichaja*» [43, с. 125]. Емпірична база записів мовлення поліщуків засвідчує відносно рівноправну реалізацію структур *дороднайа, гарнайа* [4, с. 18], *хорошайа* [4, с. 28], *сивайа* [5, с. 26], *старайа* [5, с. 368], *малайа* [5, с. 150], *дерев'л'ана* [3, с. 244], *дорогайа* [3, с. 392], *слис'ка* [4, с. 72], *виліка, по'репана, чорнайа* [4, с. 106].

Ад'єктиви жіночого роду м'якого типу відмінювання можуть мати тверді основи: *вычурная* [34, с. 37], *семилітная* [9, с. 42], *ранную, пызную* [19], *ранна* [18, с. 164], *п'ізна* [6, с. 39], натомість протилежне явище репрезентують структури *не ридняя* [1, с. 25], *ріднюю* [27, с. 586], пор. «*Що в нашим короваї? Семилітная пшеиця, из трох криниць водиця*» [9, с. 42], пор. нівеляцію розрізнення твердості / м'якості словозміни в народнорозмовній стихії: *по'рожну* [4, с. 52], *ридн'а* [4, с. 32], *старожитна* [5, с. 142], *давна* [5, с. 144], *о'с'ин:айа* [5, с. 392], *йачн'у крупу* [4, с. 126].

Граему родового відмінка однини прикметників жіночого роду твердої групи репрезентують флексії: а) *-ой*, яка вказує на усичення кінцевого [і] в історичному закінченні твердої групи *-ойі*: *темной* [44, с. 122], *do szornobruwoj* [44, с. 136], *к родной* [24, с. 94]; б) *-уй*, з огляду на рефлексію *о > [у]: *к сыруй, білуй, зылёнынькуй* [19]; в) *-ейі*, яка засвідчує індукцію колишніх форм м'якої групи: *старейі* [6, с. 23], *зэленэи* [8, с. 117], *sered temnejі* [43, с. 160], *zaczysteji* [44, с. 55], *вольньськэйі* [38, с. 255], *из важкейі* [13, с. 295], *схиднэи, из чэрвонэи, чорнэи* [29, с. 112], *крутэйі, святэйі* [19, с. 210], *гйркейі* [40, с. 130], *зимнейі* [27, с. 599], *лыхэйі* [18, с. 159], *ля людськэйі* [18, с. 160]; г) *-ей*, походженням із *-ейі* шляхом усичення компонента [і]: *ярей* [25Р, с. 34], *до чужэй* [35, с. 156]; г) *-ийі* як позиційний модифікат *-ейі*: *з вылыкыйі* [18, с. 159], *мениийі* [24, с. 39], *солоденькийі* [24, с. 47], *чорныи* [29, с. 343], *кумаровыйі* [18, с. 168], *z chołodnyji* [41, с. 60], *до біднийі* [27, с. 523]; д) *-ий*, фонетичне оформлення якої склалося внаслідок редукції кінцевого [і]: *темний ниченьки* [24, с. 41]; е) *-и* як стягнений вияв закінчення *-ийі*: *з біли кості, з чірвони крові* [13, с. 303], пор.: «*Уріж, уріж, косы мэі, косы мэі вольньськэйі*» [38, с. 255], «*З вылыкыйі хмары малый дошч ідэ*» [18, с. 159]. Формотворення родового відмінка однини прикметникової структури *с сынейи* [29, с. 334] позначене збереженням закономірного з погляду історичної морфології закінчення. Ад'єктиви з відповідною фонетичною реалізацією флексій зафіксовано в

західнополіському ареалі, пор.: до б'елорускої [5, с. 444], кри'вейі [5, с. 58], коло ши'рокейі [5, с. 130], та'тарський [5, с. 52], до україїнськй [5, с. 110], з бат'ковийі [3, с. 234], пиш'ничний [4, с. 50], пов'чайній, л'їмон:ої [3, с. 364], пор. інформацію АУМ про варіювання в західнополіських говірках основних флексійних виявів у прикметниках: молод[ейі], добр[ейі], добр[ийі], молод[ої], добр[и] [7, к. № 218].

Форманти, що засвідчують різної якості рефлексії етимологічних *о, *е в історичних закінченнях, представлено в структурах давального-місцевого відмінків: а) -уой: w та'луој [43, с. 58], ро ро'внїој [43, с. 113], на Надїнуој [44, с. 53], в рабуој [22, с. 50], в новуој [46, с. 73], по млодуој [46, с. 15]; б) -ой: w zelonoј [42, с. 44], на krutoј [42, с. 58], w Bielowiezskoј [44, с. 82], в правој [46, с. 18], на тэсовој [38, с. 269], в червоној [38, с. 272]; в) -уй: u powuj [44, с. 15], starszuj [44, с. 41], в біелуй [22, с. 46], молодэйкуј [38, с. 274], в дружнуй [18, с. 157], на гладынькуј [18, с. 162], юв тонкуј [35, с. 86], в дядьковуй [18, с. 166]; г) -ий, що ілюструє розвиток *о > [и]: в далекий [24, с. 100], на крутий [38, с. 272], молодий [1, с. 45], або віддзеркалює підвищення та звуження артикуляції ненаголошеного [е]: на Божий [13, с. 297]; г) -ей, що поширилася від форм м'якого типу відмінювання: молодэй [34, с. 288]; д) -ейі, яка поширилася, найімовірніше, під впливом форм родового відмінка однини: в чужейі [21, с. 149], в сирейі [1, с. 52], на крутейі [36, с. 132], пор.: «Бігав зайчик по капусті, носів ляльку в рабуој хустці» [22, с. 50]. Зіставлення мови фольклорних текстів із даними сучасних говорів дає підстави говорити про однакові тенденції формотворення аналізованої графеми: в скл'аной скринц'і [5, с. 418], в мидн'иц'і вел'їкуї [5, с. 250], у чорнуї м'їсц'і [5, с. 302], в:уїс'ковий і'коли [5, с. 80], в чужейі хати [5, с. 190], по старуї до'рози [4, с. 320], на холодної тичи [2, с. 104], добруї жунци [2, с. 103]. Подібну поведінку ад'єктивів цієї відмінкової позиції скартографовано в АУМ: молод[уої], молод[ий], молод[її], у глибок[уї] [7, к. № 219], у глибок[її], молод[її] [7, к. № 220].

У говіркових виявах орудного однини прикметників жіночого роду центральне місце посідає флексія -ейу як морфологічний маркер індуктивного впливу м'якої відміни: welikieju [44, с. 111], чирвонею [24, с. 49], зулутею [13, с. 292], сырєю [19], добрею [40, с. 149], зеленю [15, с. 142], левєю [34, с. 342], тихею [15, с. 216], над дурнеїу [6, с. 40], холоднею, солодкею [8, с. 119], з золотею [30, с. 75]. Зафіксовано структуру ранєю росею [29, с. 40], де твердість кінцевого приголосного основи – результат аналогії до твердої групи. Ад'єктиви на -ийу демонструють процес підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного флексійного [е] > [и]: ны п'яню, твырозыю [39, с. 341], пуд Божию [13, с. 308], зеленю [27, с. 512], під білю [27, с. 541], дрібною [27, с. 550]. Редукція кінцевого [у] зумовила появу флексій -ей, -ой: холодної [35, с. 260], з ясної [34, с. 455]. Закінчення -ийу віддзеркалює наслідки посилення лабіалізації ненаголошеного [о]: холодноїу [6, с. 7]. Інформаційний потенціал діалектографічних описів аналізованої відмінкової позиції підтверджує природну реалізацію фольклорних виявів, пор.: сид'їла молодейу [4, с. 14], балх'воїу чирвонийу [4, с. 158], с'їрейу бул'буїу [4, с. 408], дурнейу головоїу [5, с. 242], з друшкоїу старш'їїу [5, с. 252], с'їро'тоїу б'їднейу [5, с. 118], ол'ейнийу фарб'їїу [5, с. 42].

Основними показниками називного-знахідного відмінків множини прикметників стали повні членні форми із флексіями: а) -ийі: довгїі [15, с. 275]; б) -ийі: вербовїі [22, с. 49], дорогїі, воронїі [24, с. 44], повнїі [38, с. 274], маслянїі [9, с. 93], сьмоновськїі [19], скру'лувуїі [41, с. 186], бизрогїі, убогїі [ПВП, с. 24], сосновїі, валовїі [40, с. 75], тверезїі [15, с. 210], вражїі, міднїі [26, с. 371], чуднїі, дивнїі [27, с. 581], тесовїі [36, с. 185]; в) -ейі, що розвинулася з -ийі фонетично – в результаті обниження й розширення артикуляції [и] > [е]: ни крївейі, ни чужейі [24, с. 24], старейі [31, с. 140]; г) -ийа (після задньоязикових – варіант -їїа): дуво'кїїа [43, с. 65], czornїawujа [43, с. 178], друобнїя [46, с. 17], глибокїя [40, с. 57], горнуовскїя [40, с. 68], в чорнїя [26, с. 303], у густїя [8, с. 25]; г) -ийе (після задньоязикових та шиплячих – модифікат -їїе): krużastyje, pszenїcznyje, solodkїje [45, с. 78], білые [38, с. 271],

коханиє [9, с. 106], коровлячыє [29, с. 110], *drybnuje* [41, с. 70], носатиє [40, с. 145], чуж'їє [6, 28], в новіє [15, с. 175], кам'яниє, гліняниє [26, с. 306], повніє [28, с. 49], пор.: «Ой ни намов'ят хлопці пудляшанці, тільки намов'ят горнуовскія хлопці» [40, с. 68], пор. спостережені в спонтанному мовленні діалектні форми множинної парадигми: *верби кривийї* [5, с. 58], *водянийї, бириговийї* [4, с. 216], *діти малїйїа* [4, с. 400], *їаблика су'хийї* [5, с. 44], *роковийє св'ата* [5, с. 102], *хлопці молодийє* [5, с. 370], *старийє-старийє кол'оса* [3, с. 150].

Багатьма прикладами передано повні стягнені форми прикметників називного-знахідного відмінків із закінченнями *-и*: *сіви* [22, с. 31], *густї* [24, с. 25], *здоровї* [46, с. 106], *сени* [32, с. 207], *копячи, індичи, жаб'ячи, риб'ячи* [13, с. 309], *крьвляны* [29, с. 175], *залїзны, тысовы* [19], *husty* [41, с. 86], *золотї* [40, с. 221], *крутороги* [15, с. 234], *широки* [26, с. 12], *кари* [27, с. 536], *яри* [28, с. 56], *бедни* [25Р, с. 45], *голи, гостри, пїани* [6, с. 47], *скл'анї* [6, с. 155], пор.: «Залїзны мосты ковалї скують, тыновы сіны майстрі складуть, тысовы столы столярї стзшуть, мыдяны кубкы з Орданя йдутъ» [19], пор. реалізацію в мовленні діалектоносїїв: *ради бу'ли* [4, с. 80], *пис'н'ї старо'житни* [5, с. 176], *добри їайц'а* [4, с. 362], *здо'рови зуби* [5, с. 170], *зво'ни цер'ковни* [5, с. 278], *тї'перїшнї їагоди* [4, с. 172], *хлопци наїздоров'їши* [3, с. 234]. АУМ засвідчив побутування в ареалі Західного Полісся структур на зразок: *добр[и], гарн[и], чуж[ийї], добр[ийї], чуж[и], чуж'[її]* [7, к. № 221]. Унаслідок обниження і розширення артикуляції [и] розвинулося закінчення *-е*: *широке* [30, с. 52], *солодке* [30, с. 108], *сеє* [31, с. 116]. В зумовленій аналогічним вирівнюванням формі *от сэнэх* [29, с. 214] голосний [и] внаслідок позиційних змін заступається звуком [є].

Діалектні вияви орудного відмінка множини позначені збереженням **i*: з *malėnkimi* [42, с. 89], *za druobnuti* [44, с. 75], *z rownuti* [45, с. 137], *za lichimi* [45, с. 171], *живенькімі* [22, с. 52], *добрымі, з чорнымі* [46, с. 106], пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: з *д'їм'їми малїм'ї* [5, с. 362].

У компаративних та суперлативних формах прикметників засвідчено високу продуктивність морфа *-їйш-* та фонетичних модифікатів, що сягають колишнього **-ējs-* > *-їшш-*: *najmilyeyszohо, najbilyeyszohо* [45, с. 156], *сивийша* [1, с. 57], *hustijsza* [41, с. 78], *weselijsza* [41, с. 36], *каменнійше* [40, с. 152].

Виразні залишки двоїнних прикметникових утворень орудного відмінка із флексією *-има* представлено у формах: *густыма садами* [38, с. 260], *за Божыма молитвами* [29, с. 328], *сь чорныма бровыма* [8, с. 80], пор.: «А як пуйшла Бондарочка густыма садами, а за єю вражы ляхы з гострымы шаблямы» [38, с. 260], «Остановиў Господь зэмню и нэбо, остановиў за моимы рукамы, за Божыма молытвамы» [29, с. 328].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Залучений для дослідження фольклорний матеріал дає підстави стверджувати, що специфіка ад'єктивного формотворення у західнополіських говірках позначена передусім наслідками типових для вказаного ареалу фонетичних закономірностей. Ще однією причиною розгалуженого арсеналу закінчень досліджуваних прикметників стало явище граматичної індукції. Інформаційний потенціал проаналізованих із опорою на діалектографічні джерела західнополіських народнопоетичних текстів підтверджує гіпотезу про діалектне підґрунтя мови фольклору та евристичну цінність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Запропонований у статті комплексний аналіз діалектних явищ морфологічного рівня на матеріалі фольклорних текстів можна застосувати й при дослідженні формотворення інших самостійних частин мови у західнополіських говірках.

Джерела та література

1. Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватає...» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах) : вибране / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 212 с.
2. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навчальний посібник з регіональної діалектології / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. – 256 с.
3. Аркушин Г. Л. Голоси з Берестейщини (Тексти) / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 536 с.
4. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти) / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – 542 с.
5. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя : тексти / Г. Л. Аркушин. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2007. – 534 с.
6. Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав : Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Г. Л. Аркушин. – Люблін ; Луцьк : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. – 177 с.
7. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол. : І. Г. Матвіяс, Я. В. Закревська та ін. – К. : Наукова думка, 1988. – Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – 407 к.
8. Булгаковскій Д. Г. Пинчуки. Етнографическій сборникъ. Пѣсни, загадки, пословицы, обряды, примѣты, предрасудки, повѣрья, суевѣрья и местный словарь / Д. Г. Булгаковскій. – Санкт-Петербургъ, 1890. – Т. XIII. – Вып. 3. – 202 с.
9. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XIX – поч. XX ст. –Рівне : Волинські обереги, 2004. – 140 с.
10. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові : монографія / А. П. Грищенко. – К. : Наукова думка. – 207 с.
11. Грищенко Арнольд Панасович // Наукові школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К., 2009. – С. 112–117.
12. Громик Ю. В. Словозміна прикметників у поліській говірці села Липне / Ю. В. Громик // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2012. – Вип. 23. – С. 19–24.
13. Гунчик І. Из оказіонально-обрядового фольклору Західного Полісся. Лікувально-профілактична сфера / Ігор Гунчик // Вісник Львівського університету. – Серія : Філологічна. – Львів, 2003. – Вип. 31. – С. 292–312.
14. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2010. – 20 с.
15. Денисюк І. О. Пісні з-над берегів Турського озера : пісні і коментарі / І. О. Денисюк – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 256 с.
16. Зінчук Р. Особливості ад'єктивної словозміни у західнополіських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) / Руслана Зінчук // Волинь філологічна : текст і контекст : зб. наук. пр. – Луцьк, 2007. – Вип. 4 : Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. – С. 384–389.
17. Зінчук Р. Особливості ад'єктивної словозміни в українських підляських говірках / Руслана Зінчук // TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych. – Lublin, 2014. – Vol. IX. – S. 157–164.
18. Клімчук Ф. Прыказкі і прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага раёна / Фёдар Клімчук // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні. – Мінск : Беларуская навука, 2014. – Вып. 3. – С. 157–168.
19. Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс]. URL: <http://zagorodde.na.by/folk.htm>.
20. Колесников А. О. Морфология українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка : монографія / А. О. Колесников. – Ізмаїл, 2015. – 676 с.
21. Кондратович О. П. Калиновий квіт Полісся : народні пісні / О. П. Кондратович. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 226 с.
22. Котилася торба з високого горба : дитячий фольклор із Північного Підляшшя / зап. і опрац. Анни Артем'юк. – Більськ на Підляшші, 2011. – 136 с.
23. Марєєв Д. А. Динаміка східнополіського діалекту: автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2018. – 22 с.
24. Мелодії древнього Нобеля / Записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. – Рівне : Перспектива, 2003. – 128 с.
25. Народна музика північної Рокитнівщини / Упоряд. Ю. П. Рибак, Л. Д. Гапон. – Львів : Сполом, 2002. – 108 с.

26. Народні пісні Рівненщини : Фонографічний збірник / Редактор-упорядник Надія Супрун-Яремко. – Рівне, 2013. – 460 с.
27. Пісні Лесиноного краю : записи укр. нар. пісень у місцях перебування Лесі Українки на Волині / записав О. Ф. Ошуркевич ; нотація мелодій М. В. Мишанича. – К., 1985. – 682 с.
28. Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипція і впорядкування Т. В. Гнатюк. – Рівне, 2003. – 130 с.
29. Полесские заговоры (в записях 1970 – 1990 гг.) / Сост., подготовка текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. – М. : Индрик, 2003. – 752 с.
30. Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник / Упоряд. Віктора Давидюка і Григорія Аркушина. – Луцьк, 1991. – Вип. 1. – 188 с.
31. Поліська дома: Вип. 2: Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. – Рівне : Волинські обереги, 2003. – 176 с.
32. Поліська дома / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. – Вип. III : Літо. – 404 с.
33. Прилипка Н. П. Прикметник у говорах української мови (словозміна та ступенювання): дис... канд. філол. наук. – К., 1968. – 201 с.
34. Раговіч У. І. Песенны фальклор Полесся / У. І. Раговіч. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2001. – Т. 1. Песні святочнага календара. – 527 с.
35. Раговіч У. І. Песенны фальклор Полесся / У. І. Раговіч. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2002. – Т. 2. Вяселле. – 592 с.
36. Семенюк Л. С. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я : монографія / Л. С. Семенюк. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. – 200 с.
37. Симоненко І. В. Словозміна прикметника у східнополіському діалекті: автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2019. – 23 с.
38. Славянский и балканский фольклор: Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Наука, 1986. – 288 с.
39. Славянский и балканский фольклор: Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – 400 с.
40. Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / упорядкув., вступ. ст. і нотні транскрипції Л. Лукашенко. – Львів : Камула, 2006. – 308 с.
41. Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Kraków ; Warszawa, 1964. – Т. 36: Wolyń. – 450 s.
42. Kondarewicz J. Pieśni Polesia : na Ziemi Lubuskiej w świetle zbiorów własnych / Jan Kondarewicz. – Lublin ; Brześć : Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, 2011. – 132 s.
43. Pieśni Ziemi Bielskiej : gmina Orla / zebrał i oprac. Stefan Kopa. Bielsk Podlaski : Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2006. – 223 s.
44. Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Zespół Śpiewaczy Orzeszki / zapis pieśni, transkrypcja, kopiowanie nut, zapis i systematyzacja tekstów, układ pieśni, wstęp i korekta Stefan Kopa. Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 2003. – Zesz. 4. – 161 s.
45. Stachwiuk V. Siva zozula / Viktor Stachwiuk. – Białostok, 2006. – 183 s.
46. Śpiewnik podlaski. I / pod red. Doroteusza Fionika. – Białystok : Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej, 1998. – 154 s.

Грицевич Юрий. Диалектные особенности словоизменения имен прилагательных в западнopolесских фольклорных текстах. На матеріалі фольклорних текстів, прочитаних з опорою на смоделированную в диалектографических трудах структуру западнopolесского диалекта украинского языка, проанализировано формообразование прилагательных. Вияснено, что разветвленность флексионной системы адъективов в исследуемых фольклорных текстах обусловлена последствиями типичных для западнopolесских говоров фонетических явлений: спецификой реализации древних вокалов, позиционными вариантами современных гласных. Прослежено активное воздействие индуктивных процессов при формообразовании прилагательных. Обнаруженные параллели между словоформами, изъятыми из фольклорных текстов, и эмпирической базой современной диалектологии (взято во внимание текстологические сборники Г. Л. Аркушина, ориентированные на сохранение и точное воспроизведение автентической народной речи полещуков, и лингвографические свидетельства карт второго тома «Атласа украинского языка») подтверждают тезис о фольклоре как отдельной стилиевой разновидности устной народной речи.

Ключевые слова: словоизменение, имя прилагательное, род, единственное число, множественное число, окончание, падеж, грамматическая аналогия, диалект, фольклорные тексты, Западное Полесье.

Hrytsevych Yurii. Dialect Features of Adjective Inflection in the Folklore Texts from Western Polissia.

The article highlights the issues of adjectives inflection in Western Polissian dialects. The analysis is based on the case study of the folklore texts read with the reliance on the structure pattern modeled in the dialectographical works dealing with the Western Polissian dialect of the Ukrainian language. It has been revealed that ramification of the adjectives flexion system in the investigated folklore texts is caused by the typical for Western Polissian dialects phonetic phenomena: specific utilization of the old vowels, positional variations of modern vowels. The study deduced active influence of the inductive processes in forming adjectives paradigm, identified parallels between word forms taken from the folklore texts and empirical basis of modern dialectology (texts under consideration are taken from the textographical collections of H. L. Arkushyn, aimed at preserving and accurate reproduction of the authentic folk speech of Polishchuks, and linguistic evidence geographical maps the second volume of the «Atlas of the Ukrainian language»). The case study of the Western Polissian folklore texts confirms the thesis that folklore is a special kind of stylistic interpretation of oral colloquial speech.

Key words: inflection, adjective, gender, noun, plural, flexion, case, grammatical analogy, dialect, folklore texts, Western Polissia.

УДК 821.161.2*05.08Українка:004.912

**Наталія Дарчук,
Ярина Ходаківська**

**Дослідницький корпус текстів Лесі Українки:
лінгвістичні параметри**

У статті розглянуто лінгвістичні засади створення електронного корпусу поетичних творів Лесі Українки як бази для дослідження мовних особливостей авторського стилю. Створене програмне забезпечення для вивчення морфологічної, синтаксичної та семантичної структури авторського мовлення дозволить швидко одержувати за запитом словник лексем, словоформ, морфем, словосполучень, лексико-семантичних груп із кількісними показниками. Корпус текстів і словники розміщено на мовно-інформаційному порталі www.mova.info.

Ключові слова: Корпус української мови, морфологічна анотація, синтаксична анотація, морфна анотація, семантична анотація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останніх десятиліть зростає потреба в лінгвістичних дослідженнях текстів із застосуванням якомога більшої кількості функціональних характеристик мовних одиниць. Для проведення теоретичних і прикладних, зокрема дидактичних, досліджень спеціалістам в галузях когнітивної лінгвістики, стилістики, семасіології, функціональної граматики, словотвору бракує узагальнених даних про закономірності функціонування цих одиниць [3]. Необхідну інформацію можна отримати з лінгвістичних корпусів, базованих на комп'ютерному опрацюванні значної кількості текстів. Розбудова таких корпусів є ознакою нашого часу.

В Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка створено Корпус текстів української мови (КУМ) з достатніми кількісними та якісними параметрами (розміщений на лінгвістичному порталі www.mova.info), які дають можливість укладання словників та граматик української мови. Відповідно до класифікації корпусів КУМ є дослідницьким, оскільки призначений для вивчення різних аспектів функціонування мовної системи та зорієнтований на широкий клас лінгвістичних завдань, і статичним, через те що відображає певний часовий зріз мовної системи. Водночас корпус дає можливість дослідити мовні явища в динаміці, отже, він є динамічним, а також інтерактивним, адже користувач, здійснюючи дослідження, може виокремити з генерального корпусу робочий корпус, який є частиною генерального.

Головна увага в розробці КУМ приділяється анотуванню корпусного матеріалу, тобто процесу введення формалізованої лінгвістичної інформації в електронний текст. Аплікативне призначення корпусних даних – морфологічні, синтаксичні, лексикологічні, лексикографічні дослідження – детермінує тип лінгвістичної анотації корпусу. Морфологічна анотація передбачає визначення